

Fysieke toegankelijkheid in de archiefsector

Toegankelijkheid is nooit af

In 2022 werd Stef Coenen verkozen tot Jonge Historicus van het Jaar. In samenwerking met stichting Jonge Historici zette hij de werkgroep *Het verleden is van iedereen!* op. Deze werkgroep spant zich in om de toegankelijkheid voor historici met een fysieke beperking te bevorderen. Helaas is het nog niet vanzelfsprekend dat iedereen met een fysieke beperking overal in de erfgoedsector terecht kan. Dit geldt ook voor de archiefsector.

Sinds de start van het project is de werkgroep bij verschillende museum- en erfgoedinstellingen op werkbezoek gegaan. Soms mochten we op uitnodiging langskomen, omdat een organisatie met een interessant project rond toegankelijkheid bezig was, en andere keren gingen we op eigen initiatief op pad. In het Noord-Hollands Archief hebben we gesproken over de tentoonstelling *Van Groot naar Klein naar Groot*, die toegankelijk was voor mensen met een visuele beperking. Bij het Verzetsmuseum stuitte we op een integratie van toegankelijkheid in de tentoonstellingszaal, waarbij vrijwel alle ruimtes rolstoeltoegankelijk gemaakt werden, een (draagbare) ringleiding beschikbaar werd gesteld, en plek geboden werd om een wandelstok of inklapbare stoel te plaatsen. Bijzonder was ook dat we mochten meedenken over prikkelarme museumbezoeken bij het (toen nog te openen) Nationaal Holocaustmuseum. Het is erg inspirerend om al deze initiatieven op zo veel verschillende plekken te zien ontstaan.

Leden van de werkgroep bij het BHIC.

Het BHIC

Een voorbeeld van een werkbezoek dat we in de archiefsector hebben afgelegd, is ons bezoek aan het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC). Daar hebben we gekeken naar de fysieke toegankelijkheid van het gebouw en de studiezaal. Wat ons in positieve zin opviel, was hoe er structureel rekening was gehouden met de toegankelijkheid van het pand. De gangpaden zijn breed genoeg voor rolstoelgebruikers, ook bij depots en kantoren, en er valt veel natuurlijk licht naar binnen; dat is prikkelarm en prettig voor de ogen. Er is een lift waarmee alle verdiepingen kunnen worden bereikt. Qua faciliteiten was er veel positiefs op te merken. Zo zijn de kluisjes in de garderobe ook op lagere hoogtes geplaatst en is het rolstoeltoilet daadwerkelijk toegankelijk voor rolstoelgebruikers (dit is zeker niet altijd het geval). Ten slotte viel het ons op dat ook de werkplekken voor medewerkers toegankelijk zijn voor mensen met een fysieke beperking. Tijdens andere werkbezoeken kwamen we geregeld op locaties die voor bezoekers heel toegankelijk waren, maar waar iemand in een rolstoel bijvoorbeeld niet zou kunnen werken. Dat is enorm zonde in een tijd dat organisaties streven naar een inclusiever personeelsbestand, terwijl ze niet iedereen daadwerkelijk een werkplek kunnen bieden. Verbeterpunten waren er natuurlijk ook. Aanwezige hulpmiddelen werden niet laagdrempelig aangeboden; er is bijvoorbeeld een loep aanwezig voor bezoekers met slecht zicht, maar deze ligt verborgen in de la van de studiezaal-medewerker. Er is wel een lift, maar die kan alleen samen met een medewerker worden gebruikt. De bureaus in de studiezaal zijn niet in hoogte verstelbaar en daardoor slechts voor een deel van de rolstoelgebruikers geschikt. Dit betekent niet dat het BHIC onvoldoende scoort op het gebied van toegankelijkheid. Zoals Rick Brink¹ op ons netwerkevenement zei: toegankelijkheid is nooit af. Er zijn zo veel beperkingen, die allemaal een aparte aanpak verdienen. Er bestaat geen universele oplossing. Dit erkennen, maar de moet daardoor niet verliezen en blijven streven naar een zo toegankelijk mogelijke organisatie, is van groot belang. Iedere dag brengt weer nieuwe hulpmiddelen, inzichten en kennis, waardoor de fysieke toegankelijkheid van de eigen organisatie steeds verder kan worden verbeterd, voor steeds meer mensen. Beschouw fysieke toegankelijkheid als een proces: niet als iets dat mislukt kan zijn, maar iets waar telkens weer nieuwe stappen in kunnen worden gezet. Die stappen hoeven niet

groot te zijn. Als het BHIC de loop op een duidelijk herkenbare plek in de studiezaal legt, maakt het de studiezaal weer nét iets toegankelijker voor een grote groep mensen.

Obstakels in de studiezaal

Aan wat voor aanpassingen kan een archiefdienst dan denken? Zoals geen archiefstuk hetzelfde is, zo is ook geen mens met een beperking hetzelfde. Daardoor is het niet mogelijk om een eenvoudig actiepuntenlijstje aan te bieden waarmee de instelling in een paar stappen volledig toegankelijk kan worden. Wel kunnen we jullie in grote lijnen meenemen langs een studiezaalbezoek, om zo alvast enkele grotere obstakels aan te stippen.

Voorafgaand

Het eerste obstakel begint al voor het bezoek. Niet iedereen weet van tevoren wanneer die zich goed genoeg voelt of voldoende energie heeft voor een archiefbezoek. Daardoor kunnen reserveringssystemen waarbij je dagen van tevoren moet boeken een grote drempel vormen. Een mogelijke oplossing is om stukken voor een hele week te laten reserveren en de bezoeker zelf te laten bepalen op welke dag een bezoek lukt. Een volgend obstakel is de fysieke ingang van het archiefgebouw. Die kan niet altijd door rolstoelgebruikers worden gebruikt. Alternatieve ingangen voor rolstoelgebruikers zijn een minpunt, omdat die vaak op onlogische plekken liggen of niet zonder hulp te openen zijn. Als een aparte ingang onvermijdelijk is, zorg er dan in ieder geval voor dat deze goed wordt aangegeven. Verminder ook het aantal benodigde handelingen om er gebruik van te maken. Hoe meer handelingen nodig zijn om daadwerkelijk binnen te komen, hoe minder welkom een rolstoelgebruiker zich voelt.

Aan de balie

Eenmaal binnen moet je je meestal eerst aanmelden bij een receptiebalie. Balies zijn hoog; iemand in een rolstoel kan hier al snel achter verdwijnen. Contact maken met de receptiemedewerker, en andersom, wordt daardoor flink bemoeilijkt. De balie hoeft maar op één plek lager te zijn, op rolstoelhoogte, om dit probleem te verhelpen.

Op bezoek bij het Rijksmuseum.

Beschouw fysieke toegankelijkheid als een proces

Als er contact is gemaakt, volgt vaak nog van alles: aanmelden, een formulier invullen, een telefoontje tussendoor, et cetera. Niet iedereen kan zo lang aan een balie blijven staan. Een laagdrempelig aangeboden zitplaats bij de balie verhelpt dit probleem. Mensen met een beperking moeten vaak om hulp of hulpmiddelen vragen, en kunnen zich daardoor bezwaard of afhankelijk voelen. Daarom is het vrijblijvend aanbieden van hulpmiddelen en hulp zo essentieel.

Uitzonderingen op regels

Een factor bij ieder studiezaalbezoek zijn de huisregels. Die regels zijn er met reden: ter bescherming van de stukken. Wees je ervan bewust dat ze vaak wel schuren met toegankelijkheid. Denk bijvoorbeeld aan een tassenbeleid: tassen zijn normaal gesproken niet toegestaan binnen de studieruimtes. Het weggelaten van tassen is echter niet voor iedereen mogelijk, bijvoorbeeld wanneer een tas onderdeel is van een hulpmiddel en daardoor niet makkelijk te verwijderen is. Er kunnen ook levensreddende medicijnen in zitten, zoals een EpiPen of een sondevoedingsapparaat. Wanneer huisregels en toegankelijkheid botsen, is het van groot belang dat er met een open blik naar de huisregels wordt gekeken. Zorg dat er ruimte ontstaat voor een open dialoog – geen debat – om zo samen tot een werkwijze te komen waar zowel de bezoeker als de archiefstukken bij gebaat zijn. Houd er daarbij rekening mee dat bezoekers zich niet verplicht moeten voelen om hun medische situatie te delen. Leg gemaakte afspraken ook vast, zodat er bij een vervolgbezoek niet nogmaals een ongemakkelijk gesprek gevoerd hoeft te worden en iedereen weet waar iedereen aan toe is.

De studiezaal

De studiezaal zelf brengt eigen uitdagingen met zich mee. Met hulpmiddelen, in het bijzonder de rolstoel, neem je over het algemeen meer ruimte in. Het is het prettigst als er voldoende ruimte is om je met een rolstoel door de studiezaal te bewegen én daarbij niet het gevoel te hebben anderen in de weg te zitten. Rolstoelgebruikers en andere bezoekers moeten elkaar gemakkelijk kunnen passeren. Het meubilair kan de toegankelijkheid verminderen. Niet iedere rolstoel past onder iedere tafel. Als het toevallig wel past, is het lang niet altijd comfortabel. Aangepaste tafels werken vaak maar voor een of enkele typen rolstoelen, terwijl er heel veel verschillende vormen en maten zijn. Het beste werkt een tafel die je zelf kunt aanpassen, op basis van wat nodig is. Hoog-laagtafels zijn daar een ideaal voorbeeld van. Vergeet niet dat één hoog-laagtafel in de studiezaal meestal niet voldoende is. Ook de microfichemachine, computers en andere apparaten in de studiezaal moeten »

- » comfortabel gebruikt kunnen worden, zodat bezoekers zich echt welkom voelen. Stoelen vormen een probleem voor mensen die niet lang in een reguliere houding kunnen zitten. Helaas bestaat hiervoor geen makkelijke oplossing die voor iedereen werkt. Idealiter worden bezoekers daarom meerdere opties aangeboden, waarbij iedereen zelf de meest passende oplossing kan kiezen én zonder hulp van anderen kan gebruiken. Om het praktisch werkbaar te maken, kun je ervoor kiezen verschillende typen werkplekken en stoelen aan te bieden in het reserveringssysteem. Natuurlijk kan dit ook tijdens het eerste bezoek worden besproken. Het is dan prettig als gemaakte afspraken meteen worden vastgelegd.

Het archiefmateriaal

Zodra een passende werkplek is gevonden, komt het volgende obstakel aan bod: het inzien van het archiefmateriaal. Het lezen van stukken is door het oude handschrift en de verbleekte inkt sowieso al een uitdaging, maar met verminderd zicht of concentratieproblemen is dat nog moeilijker. Dit is wel ingewikkeld om op te lossen; archiefstukken zijn zoals ze zijn. Problemen met het ontcijferen van een priegelig handschrift zijn niet op te lossen door het aanbieden van een geheel ander archiefstuk dat beter leesbaar is. Digitalisering biedt voor veel mensen uitkomst; scans kunnen thuis in eigen tempo worden doorgenomen, vergroot en qua contrast aangepast. Fysieke interactie met archiefstukken kan een belangrijk onderdeel zijn van bronnenonderzoek – denk aan de historische ervaring – dus digitalisering biedt niet altijd uitkomst. Als fysieke inzage noodzakelijk of gewenst is, kunnen hulpmiddelen de inzage

makkelijker maken. Denk aan het beschikbaar stellen van vergrootglazen, kussens en gewichtjes. Alleen lossen hulpmiddelen niet alles op. Hoe breng je met een rolstoel je archiefstuk naar je werkplek? Hoe blader je door archiefstukken als je last hebt van verminderde fijne motoriek? Soms bestaat er geen alternatief voor hulp van een ander. Laat als studiezaalmedewerker merken dat dit oké is – en geen last – en blijf zo veel mogelijk beschikbaar om hulp te bieden waar nodig. Hoe laagdrempeliger er om hulp gevraagd kan worden, hoe prettiger de archieffervaring.

Begin klein

Zoals gezegd: dit is geen volledige lijst van bestaande drempels. Er is veel meer nodig om een archiefdienst écht toegankelijk te maken voor iedereen. Zie dit niet als een obstakel; het hoeft niet allemaal meteen perfect te zijn. Net als een archiefcollectie tijd nodig heeft om te groeien, is ook een archief niet van de ene op de andere dag volledig toegankelijk te maken. Durf met kleine stappen te beginnen, maar begin wel. Kijk eens aan de hand van dit artikel naar je eigen gebouw en faciliteiten, en pas alvast wat kleine dingen aan. Zodra er een verbouwing aankomt, kun je kijken naar de grotere aanpassingen die nodig zijn. Schakel daarbij vooral ervaringsdeskundigen in, want sommige drempels zijn bijna niet te ontdekken als je er zelf nooit mee te maken hebt gehad. Zoek in het hele proces ook samenwerking met andere partijen. Iedereen heeft hiermee te maken, en door samen naar oplossingen te zoeken, kunnen de archieven in Nederland als geheel grote stappen zetten in hun fysieke toegankelijkheid.

Panelgesprek tijdens een netwerkbijeenkomst.

Toegankelijkheid bij het Kreukelarchief

Wanneer je fysieke toegankelijkheid in de archiefsector bespreekt, kun je niet om het Kreukelarchief heen. Radicale toegankelijkheid is hier het uitgangspunt: een volledig toegankelijke collectie, zowel op locatie in Leiden als online. Het Kreukelarchief kwam al eens aan bod in het *Archievenblad*.² Inmiddels zijn er nieuwe ontwikkelingen. De ontwerpen voor de bouw liggen klaar. Fresco Sam-Sin, kwartiermaker, vertelt daarover: 'Het uitgangspunt van de ontwerpers is universeel ontwerp. Die ontwerpbenadering streeft naar maximale toegankelijkheid en gebruiksgemak. Geen aparte voorzieningen of aanpassingen, maar slimme vormgeving die ervoor zorgt dat een ontwerp in de basis bruikbaar is voor iedereen, ongeacht handicap, leeftijd of andere persoonlijke kenmerken.'

Tijdens de voorbereidingen van de bouw ligt de focus ook op de collectie. Die moet de komende tijd nog flink groeien, maar het Kreukelarchief heeft al materialen uit verschillende privé-archieven in huis. Die archiefstukken worden nu ingevoerd en tot leven gebracht via sociale media.³ De Kreukelarchief-website volgt na de zomer. Fresco Sam-Sin: 'De Maand van de Geschiedenis heeft dit jaar heel toepasselijk het thema Lichaam & Geest. Vanaf oktober kan niemand meer om ons heen!'

Het Kreukelarchief realiseert zich echter ook dat een drempelvrij archief slechts de eerste stap is. Toegankelijkheid is geen doel op zich. Het is een voorwaarde om informatie te vinden, om verhalen te delen, om deel te nemen aan gesprekken. Een rolstoeltoegankelijke ingang, prikkelarme ruimtes en begrijpelijke, multimediale beschrijvingen helpen bezoekers met en zonder beperking om zich gemakkelijker door een archief of tentoonstellingsruimte te bewegen. Maar ook aan de spreekwoordelijke achterkant is een toegankelijke werkomgeving van belang voor medewerkers van archief- en erfgoedinstellingen. Wat het Kreukelarchief onderscheidt van andere archief- en erfgoedinstellingen, is het perspectief dat het uitdraagt. Mede-initiatiefnemer Eline Pollaert: 'De term "Kreukel" verwijst naar de brede paraplu van handicap en chronische aandoeningen. Tegelijkertijd is het vaak de samenleving die bepaalt wie wel of niet mag meedoen. Daar verwijst "Kreukel" ook naar, als een teruggeëiste geuzennaam. Door met een kreukelperspectief naar de geschiedenis te kijken, komt informatie aan de oppervlakte die meestal verborgen blijft.' Het kreukelperspectief maakt duidelijk dat validisme over ons allemaal gaat, net als bijvoorbeeld racisme en seksisme. Om die reden heeft het Kreukelarchief niet de wens om dé Nederlandse collectie op het gebied van de

Mensen met een beperking moeten vaak om hulp of hulpmiddelen vragen, en kunnen zich daardoor bezwaard of afhankelijk voelen

De tentoonstelling 'Ik ben gewoon hier', een samenwerking tussen het Kreukelcollectief en het Centraal Museum.

geschiedenis van de gehandicaptenbeweging op te bouwen. Het historisch en cultureel centrum inspireert andere archief- en erfgoedinstellingen juist om vanuit een kreukelperspectief naar hun bestaande collecties te kijken, deze aan te vullen of zelfs nieuwe collecties op te bouwen. Voor het Kreukelarchief is radicale fysieke en digitale toegankelijkheid dus pas het begin.

Het belang van ervaringsdeskundigen

Het Kreukelarchief laat zien hoe belangrijk de samenwerking met ervaringsdeskundigen is. Bij zowel het gebouw als het archiefmateriaal krijgen toegankelijkheid en representatie prioriteit, waardoor een grotere groep mensen zich hier snel welkom zal voelen. Door met mensen met een beperking in gesprek te gaan en te leren van hun ervaringen, kunnen archieven gerichtere stappen zetten naar meer toegankelijkheid. Bij de organisaties die we met *Het verleden is van iedereen!* bezochten, zagen we dat hier de meeste winst te behalen is. Er hoeft niet meteen een rigoureuze verbouwing plaats te vinden om een archief toegankelijk te maken; een kleine stap kan op persoonlijk niveau al zeer waardevol zijn. Ga in gesprek met bezoekers én met geïnteresseerden die het fysieke archief misschien wel links laten liggen. Wie denkt: 'In mijn organisatie komen toch geen mensen met een beperking', stevent af op een *self-fulfilling prophecy*. Wellicht klinkt het als een cliché, maar alleen samen maken we de erfgoedsector toegankelijk voor iedereen. |

NOTEN

- 1 Rick Brink was de voormalige officieuze minister van Gehandicaptenzaken en een bekende pleitbezorger van inclusie en toegankelijkheid. Hij overleed onverwacht in mei 2024.
- 2 Zie: *Archievenblad* (2026), nr. 1, 38-41.
- 3 Het Kreukelarchief is te vinden op Instagram, Substack, LinkedIn en Facebook.